

Nr 718

Av herr Hedlund m. fl., om ytterligare lokaliseringpolitiska åtgärder i glesbygdsområden, m. m.

(Lika lydande med motion nr 551 i Första kammaren)

Två drag framträder klart i bilden av den svenska glesbygdens nuläge och utveckling. Det ena gäller bristen på arbetstillfällen och den på många håll pågående försämringen av enskild och offentlig service. Den andra processen är en pågående kapitalförstöring i byggnader och andra investeringar i realkapital samt en förslumning av kulturlandskapet.

Med hänsyn till den lokala befolkningens standard och servicebehov är det angeläget att kraftiga åtgärder snabbt sätts in i glesbygderna för att skapa trygga levnadsförhållanden för de människor som skall arbeta och bo i dessa områden. Solidariteten kräver att standardstegringen även kommer de människor till del vilka genom sitt arbete i dessa områden bidragit och bidrar till vårt samlade välbefinnande. Också från andra synpunkter är det en riksangelägenhet att näringsliv och service upprätthålles i glesbygderna. De investeringar som nedlagts i bostäder, skolor och andra byggnader, kommunikationer och sanitära anordningar m.m. bör självfallet inte stå outnyttjade eller vanvårdas, samtidigt som bristen på sådant realkapital skapar stora svårigheter och köproblemer i orter som utsatts för överkoncentration. Det torde också vara av intresse inte enbart för lokalbefolkningen att kulturlandskapet vårdas väl i stället för att präglas av förfall och vanvård.

I riksdagsmotioner har centerpartiet tidigare krävt åtgärder syftande till förbättring av glesbygdsbefolkningens service. Så skedde bl.a. till 1967 års riksdag varvid påpekades bl.a. följande (AK:760): »De industrilösa småorter som hittills kunnat fungera som serviceorter för glesbygdsbefolkningen drabbas av folkminskning i samma takt som arbetstillfällena reduceras i jordbruk och skogsbruk. Dessa orter, som alltså är nödvändiga servicecentra för jordbruks- och skogsbygder, får allt svårare att upprätthålla en tillfredsställande serviceapparat. Såväl glesbygden som dess tätorter har också fått eller kommer att få en synnerligen oförmånlig åldersfördelning. Den yngre befolkningen har i stor utsträckning lämnat bygden på grund av brist på sysselsättningsmöjligheter. Människor med de produktiva åren bakom sig utgör en onormalt stor del av befolkningen, medförande orimligt tunga försörjningsbördor för de aktiva åldrarna. Den situation som vi här tecknat gäller särskilt glesbygdsområden i Norrlands inland, i stora delar av Dalarna och Värmland, i norra delarna av Uppland och i vissa skärgårds-

områden. Men även i södra delarna av landet finns glesbygdsområden, där problemen håller på att bli svärbemästrade.»

I motionen skisserades olika åtgärder för att stärka den enskilda och allmänna servicen i de eftersatta regionerna. På grundval av vad som anfördes i motionen ställdes krav på en parlamentarisk utredning om åtgärder i syfte att upprätthålla livskraftiga serviceorter i glesbygderna.

Försämringen i den allmänna servicen i glesbygden har fortsatt, t.ex. beträffande postservicen och järnvägstrafiken. Detaljhandelsservicen sker i allt större utsträckning genom bilresor till större tätorter. Frånvaron av stationär detaljhandel och varubussar medför stora problem för den icke-bilägande ortsbefolkningen, varav de äldre utgör en stor andel. De allmänna kommunikationerna är fortfarande otillräckliga i många glesbygdsområden.

Bestående glesbygder

Man måste räkna med att de egentliga glesbygdsområdena som bärs upp av enbart jordbruk och skogsbruk kommer att uttunnas på befolkning ytterligare. Men även för framtiden kommer jordbruket och skogsbruket att vara för vårt land primärt livsviktiga näringar. Jordbruksbefolkningen och i stort sett även skogsbrukets folk torde även för framtiden behöva ha bostaden i relativt nära anslutning till arbetsplatsen. Glesbygdsbebyggelsen måste alltså vara den naturliga och nödvändiga bostadsformen för dem.

Naturligtvis kan det tänkas att jordbruket nedläggs i vissa områden. Men då träder naturvårdsintresset i förgrunden på annat sätt. Vårt kulturlandskap är i sig självt så värdefullt att det inte kan få bli ödebygd. Det har hittills kunnat bevaras genom jordbruket. Även i områden där jordbruksproduktionen måste upphöra måste viss bebyggelse sålunda finnas kvar för vården av natur och kulturlandskap, rimligtvis i nära samverkan med turistnäring och fritidsservice.

Det är enligt vår mening självklart att glesbygdsbefolkningen måste ges möjligheter till en levnadsstandard, som kan värderas som likvärdig med den som de mera koncentrerade bebyggelserna ger. Här måste ingå tillfredsställande möjligheter till kommersiell och samhällelig service. Glesbygderna måste ha härför tillräckligt livskraftiga serviceorter. Det är emellertid uppenbart att jordbruket och skogsbruket inte ensamma kan ge det nödvändiga underlaget för den service som människor i vår tid kräver.

Åtgärder nu och på sikt

Kravet på en parlamentarisk utredning om glesbygdsproblemen har hittills avisats. Inom regeringens kansli arbetar emellertid en särskild arbetsgrupp med uppgift att pröva förslag till åtgärder för att tillförsäkra befolkningen i glesbygden en samhällelig service.

På grundval av de överväganden som skett i arbetsgruppen föreslås i

årets statsverksproposition vissa särskilda åtgärder för glesbygderna. Under socialhuvudtiteln förordas ett särskilt anslag på 5 milj. kronor för kommunala serviceåtgärder. Avsikten är att få till stånd en praktisk försöksverksamhet i syfte bl. a. att komplettera hemhjälpen med annan service, att vidta åtgärder för att förbättra åldringarnas bostadssituation, att underlätta försörjningen med varor och tjänster samt att förbättra transportmöjligheterna för åldringar och handikappade i glesbygderna. Hos socialstyrelsen har anställts två konsulenter, som genom besök i glesbygdkommunerna skall informera om möjligheter att lösa olika sociala problem samt biträda vid utredning av de aktualiserade frågorna. Inom kommunikationsdepartementet har bl. a. påbörjats ett utredningsarbete i syfte att upprätta en modellplan för transportförsörjningen i ett kommunblock av glesbygdskarakter. Under inrikeshuvudtiteln föreslås ett särskilt anslag på 5 milj. kronor för att man i glesbygderna med hjälp av företagarföreningarna skall kunna stimulera till ökad sysselsättning i form av olika hemarbeten.

Vad som i nämnda avseenden föreslås i årets statsverksproposition skall naturligtvis hälsas med tillfredsställelse men kan inte sägas utgöra någon slutlig lösning. Glesbygdsp Problemen är inte, såsom de framställs i statsverkspropositionen, företeelser för endast en övergångstid. Såsom vi framhållit bör man räkna med bestående glesbygdsbebyggelser och därmed den bestående uppgiften att garantera glesbygdsbefolkningen en tillfredsställande service.

Utvecklingen under den senaste tiden med den ökade arbetslösheten har förvärrat glesbygdernas akuta problem. Denna situation nödvändiggör omedelbara och skyndsamma åtgärder. Men samtidigt måste man forma grunderna för en mera långsiktig lösning av glesbygdernas problem. Den sistnämnda uppgiften och även en del av de åtgärder som måste till på relativt kort sikt nödvändiggör en parlamentarisk utredning.

Förstärkt lokaliseringspolitik

För de utpräglade glesbygdsområdena, t. ex. det norrländska inlandet, har den hittills förda lokaliseringpolitiken inte förmått bryta den nedåtgående trenden i ekonomisk aktivitet. På sikt måste man inrikta sig på att så långt möjligt få lokaliseringpolitiska instrument, som kan medverka till att ge glesbygderna ett tillräckligt eget ekonomiskt underlag i ett livskraftigt näringsliv. Men de akuta svårigheterna måste lindras genom mera omedelbara åtgärder. En förstärkning av nuvarande lokaliseringspolitik är härvid angelägen.

Inom ramen för den nuvarande lokaliseringpolitiken kan vissa kompletteringar göras med sikte på att stimulera näringslivet i områden med extremt hög arbetslöshet och låg inkomstnivå. Ett förstärkt lokaliseringsbidrag bör kunna utgå i sådana områden, och det totala stödet i form av

lokaliseringsbidrag och lokaliseringsslån bör under vissa omständigheter kunna få utgöra 100 procent av investeringskostnaden. Lokaliseringsstödet bör vidare i sådana områden utvidgas till att även kunna omfatta rörelsekapital. Vidare bör i glesbygdsområdena kunna lämnas lokaliseringsstöd även till servicenärings, vilka bedöms som nödvändiga för upprätthållandet av en rimlig servicenivå. De här nämnda åtgärderna bör kunna beslutas redan nu.

För lån till företag i glesbygderna bör kunna bildas en särskild riskfond, vilken skulle underlätta etablering och utvidgning av företagsamhet. Denna fråga bör kunna prövas så skyndsamt att förslag kan föreläggas nästa års riksdag.

Det torde även vara möjligt att pröva särskilt gynnsamma avskrivningsregler för företag som etablerar sig i glesbygdsområden med svåra sysselsättningsproblem. Av stort värde skulle också vara att företagare i glesbygdsområdena kunde beredas arbetsmarknadspolitisk yrkesutbildning med utbildningsbidrag enligt samma regler som för den vanliga arbetsmarknadsutbildningen. Redan nästa års riksdag bör kunna få besluta om här nämnda avskrivningsregler och företagartutbildning.

Näringslivet i glesbygderna bör kunna främjas också genom statliga och kommunala industribeställningar. Dessa åtgärder bör kunna behållas relativt permanenta till stöd för ett nödvändigt underlag i glesbygderna. Angevälet är att det sker en inventering av glesbygdsföretagens produktionsmöjligheter och avsättningsbehov. En lämplig lösning skulle enligt vår mening vara att till arbetsmarknadsstyrelsen knyta två kvalificerade arbetsmarknads konsulenter med uppgift att biträda företagen i glesbygdsområdena i frågor som gäller beställning och avsättning av produkter. Dessa befattningshavares verksamhet bör även kunna utgöra underlag för bedömning av statliga och kommunala industribeställningar. Vi förordar att ifrågasvarande befattningar inrättas redan för nästkommande budgetår. För ändamålet bör anvisas ett förslagsanslag av 150 000 kronor.

Jordbruksnäringar, naturvård och turism

Det är självklart att samhället bör medverka till ett effektivt rationaliseringsstöd åt de areella näringarna i glesbygderna. Nedläggning av jordbruk kan i stora områden medföra problem ur naturvårdssynpunkt. Främst i Norrlands inland hotas landskapet av förslumning och vanvård. Byar, äldalar etc., som anses böra bevaras som öppet landskap, måste vårdas. Detta nödvändiggör nära samordning mellan naturvårdspolitiken och jordbrukspolitiken. För vissa områden måste man tänka sig att ett extensivt jordbruk bevaras för naturvårdens skull. Att landskapet bevaras är naturligtvis också i turistnäringens intresse. Ett särskilt ekonomiskt stöd från samhällets sida torde vara nödvändigt för naturvårdsuppgifterna i glesbygdsområdena. Per-

soner som åtar sig särskilda naturvårdsuppgifter, jordbrukare, skogsarbetare och fiskare, bör få särskild ersättning härför. Frågan bör prövas skyndsamt.

I det aktuella läget bör naturvårdsarbeten kunna bedrivas som beredskapsarbeten för svårplacerad arbetskraft. Som beredskapsarbeten bör även kunna förekomma upprustning av fastigheter i glesbygderna, vilket är av intresse inte minst för turistnäringen. Det är angeläget att sådana åtgärder skyndsamt kommer till stånd.

Glesbygdsfrågorna på längre sikt

Den primära strävan måste vara att förstärka näringslivet i glesbygdsområdena och därmed serviceunderlaget. Lokaliseringspolitiken hittills har såsom framhållits givit i stort sett goda erfarenheter. Men i huvudsak har den varit inriktad på orter med högre tätortsgrad än vad serviceorterna i de här avsedda glesbygdsområdena har. Naturligtvis kan en småort i glesbygd utvecklas till en större ort genom lokalisering av lämpliga industrier. Men i stort sett torde man inte kunna räkna med att de glesbygdsområden som det här är frågan om vid sidan av jordbruk och skogsbruk skall kunna tillföras basnäringar annat än i begränsad utsträckning.

I och för sig har de mindre tätorterna på landsbygden hittills visat ganska god förmåga till konkurrens om industrilokaliseringar. Verkstads- och trävaruindustrier t. ex. är i stor utsträckning förlagda till sådana orter. Den industriella automatiseringen torde väl snarast öka förutsättningarna för lokalisering till mindre orter. För de områden som vi här diskuterar måste dock avståndsfaktorn anses ha mest avgörande betydelse. För näringar som inte betingar höga transportkostnader kan småorterna i glesbygdsområdena vara lämpliga lokaliseringssorter. Väsentligt är givetvis under alla förhållanden att goda kommunikationsmöjligheter står till förfogande.

För det ekonomiska underlaget i stora delar av vårt lands glesbygder kan turistnäringen och fritidsbebyggelsen väntas få kraftigt ökad betydelse. Glesbygdernas möjligheter till utveckling av turistnäringen bör kartläggas i sammanhanget.

Med den stora betydelse som förstärkning av basnäringslivet har för möjligheterna att upprätthålla serviceunderlaget i glesbygdsområdena bör det vara samhällsekonomiskt riktigt att ett förstärkt lokaliseringsstöd lämnas även på längre sikt. Målsättningen måste ju vara att områdena genom eget näringsliv skall bli så ekonomiskt självbärande som möjligt.

För bygdens och orters utvecklingsmöjligheter är utformningen och lokaliseringen av den samhälleliga servicen av avgörande betydelse. Glesbygderna har under senare tid i stort sett fått en försämrad postservice. Det är nödvändigt att en upprustning sker i detta avseende. Telekommunikationer-

nas utveckling bör i ökad utsträckning kunna utnyttjas till avståndens övervinnande. En mera enhetlig telefontaxa bör införas.

Framför allt är det givetvis angeläget att de vägar som betjänar dessa glesbygdsområden och deras tätorter förbättras väsentligt. I mycket stor utsträckning gäller detta mindre länsvägar och enskilda vägar. För stora grupper av glesbygds- och småortsbefolkningen är allttjämt de kollektiva trafikmedlen nödvändiga. Här torde man få överväga möjligheterna att utveckla olika former för samtransporter.

Även utbildningspolitiken måste särskilt anpassas till glesbygdernas förhållanden. I fråga om grundskolan bör t. ex. kraven på lägsta elevantal för inrättande av viss tillvalsgrupp eller linje sättas lägre än f. n. i glesbygdens skoldistrikt. Gymnasial utbildning bör så långt möjligt erbjudas även i glesbygdernas tätorter. De kostnader som föranleds av inackordering eller långa resvägar måste ersättas genom studiehjälpen eller på annat sätt.

Ytterligare åtgärder som bör övervägas är t. ex. slopande av zonindelningen för oljepriserna, alternativt differentiering av skatten på sådana produkter, i syfte att motverka de högre priser som nu drabbar inlandets glesbygdsområden.

Med de insatser för utveckling av basnäringlivet och samhällsservicen som vi här diskuterat skulle givetvis underlaget för en kommersiell service stärkas. Det gäller exempelvis åkerinäring, serviceverkstäder och handel. Särskild betydelse i sammanhanget har problemen inom lanthandeln. En strukturomvandling av lanthandeln kan tänkas öka dess konkurrensförmåga. Det får bedömas som samhällsekonomiskt riktigt att i glesbygdsområden ett ekonomiskt lokaliseringstöd lämnas även till servicenäringar, som är nödvändiga för upprätthållande av önskvärd kommersiell service.

Åtgärder på linje med vad ovan skisserats bör kunna i väsentlig grad förbättra möjligheterna till god standard i glesbygderna och deras tätorter. Men därmed kan man givetvis inte eliminera den snedbelastning i ekonomisk börda som föranledes av den påtalade disproportionen i åldersfördelningen. Sedan stora delar av den nu aktiva generationen lämnat glesbygderna på grund av bristen på sysselsättningsmöjligheter, har de kvarboende en kraftigt ökad börda för försörjning och vård av gamla. Det måste vara samhällets uppgift att svara för en solidarisk kostnadsutjämning. Den vid 1965 års riksdag beslutade skatteutjämningsreformen har givetvis medfört en förbättring för glesbygdkommunerna men inte en lösning av frågan. Det måste t. ex. anses orimligt att kommunerna ensamma skall svara för kostnaderna för de kommunala bostadstilläggen till pensionärerna.

Det är enligt vår mening angeläget att effektiva åtgärder snarast vidtas i syfte att främja upprätthållande av livskraftiga serviceorter i glesbygderna. Då det här gäller frågor av största politiska betydelse, bör såsom vi framhållit en parlamentarisk utredning tillsättas. Till grund för dess prövning

bör givetvis ligga det material som framkommit genom de undersökningar som skett inom eller i nära anslutning till regeringens kansli.

Med stöd av vad ovan anförts får vi hemställa,

att riksdagen måtte

I) besluta att förstärkt lokaliseringspolitik må kunna tillämpas i glesbygdsområden med stora sysselsättningssvårigheter, innebärande förhöjt lokaliseringsbidrag och ett sammanlagt lokaliseringsstöd upp till 100 procent av investeringskostnaden samt utvidgning av lokaliseringsstödet till att gälla även rörelsekapital och till att omfatta även servicenäringar, i enlighet med vad i motionen har anförts;

II) anvisa för budgetåret 1968/69 ett förslagsanslag av 150 000 kronor att användas för anställning av två arbetsmarknadskonsulenter hos arbetsmarknadsstyrelsen med speciella uppgifter för glesbygderna i enlighet med motionen;

III) medge att som objekt för beredskapsarbeten får användas naturvårdsarbeten och upprustningsarbeten i glesbygderna i enlighet med motionens syfte;

IV) i skrivelse till Kungl. Maj:t begära skyndsamt tillsättande av en parlamentarisk utredning om glesbygdsfrågorna med uppgift

a) att, så skyndsamt att förslag kan föreläggas nästa års riksdag, pröva de i motionen för glesbygderna angivna frågorna om

- 1) särskild riskfond för företag,
- 2) särskilt gynnsamma avskrivningsregler för företag,
- 3) arbetsmarknadspolitisk yrkesutbildning av företagare,
- 4) särskilt ekonomiskt stöd för naturvårdsuppgifter; samt

b) att snarast möjligt lägga fram förslag till en långsiktös lösning med sådana åtgärder att glesbygdsbefolkningen beredes möjligheter till en tillfredsställande service på grundval av ett så långt möjligt förstärkt näringsliv i glesbygderna och därutöver i nödvändig utsträckning ett kompletterande stöd från samhället.

Stockholm den 26 januari 1968

<i>Gunnar Hedlund (cp)</i>	<i>Lars Eliasson (cp)</i> i Sundborn	<i>Nils G. Hansson (cp)</i> i Skegrie
<i>S. G. W. Wahlund (cp)</i>	<i>Sven Vigelsbo (cp)</i>	<i>Gustaf Svensson (cp)</i> i Vä
<i>Gunnar Larsson (cp)</i> i Luttra	<i>John Eriksson (cp)</i> i Bäckmora	<i>Johannes Antonsson (cp)</i>